

עבר הווה ועתיד הריפוי בעיסוק

מתוך דברים אשר נאמרו ע"י פרופ' שולה פרוש בכנס העמותה 2015

בעקבות התייחסותו של דר' מיכה גודמן על פילוסופיית הזמן, הרשו נא לי להציץ אחורה לעבר 45 שנות עבודתי כמרפאה בעיסוק, להציף את תהליך התפתחותו של מקצועינו בשנים אלו ולברר להיכן פנינו.

במשל "הצפרדע המתבשלת" ידוע שאין מבחינים בקלות בשינויים קטנים, אך הם מצטברים לכדי תמורות משמעותיות. תהליך דומה עבר על מקצוע הריפוי בעיסוק, לכן נראה לי לנכון לעצור לרגע ולבחון מה קרה בשנים אלו, ולאן פנינו מועדות.

אנסה לעשות את הבלתי אפשרי ולהתייחס ב-15 דקות לעבר, להווה ולעתיד שלנו. כמו כן, מאחר ואת רוב שנותי המקצועיות ביליתי בתחום הילדים. מרבית דברי יתייחסו לתמורות בתחום זה, אולם ניתן להשתמש בהם כאנלוגיה לשאר התחומים האחרים בריפוי בעיסוק.

את לימודי הריפוי בעיסוק סיימתי כבר ב-1970 וברור הוא כי פני המקצוע שונים היום לחלוטין. שאלת השאלות היא מה השתנה? האם התפיסה שביכולתו של העיסוק האנושי, להשפיע על בריאותו של האדם, היתה שונה לפני כמה עשרות שנים מהתפיסה הקיימת היום? לחלוטין לא! גם אז וגם כיום החוט המקשר בין ההתערבויות השונות בממלכת השיקום של הריפוי בעיסוק, הוא האמונה שביכולתו של העיסוק האנושי, להשפיע על בריאותו של האדם. אז מה כן השתנה?

ניתן לומר שבניתוח שיטתי של מדדי שינוי שונים, הכל השתנה ביוכל השנים האחרונות! כשיצאנו ב-1970 להכשרות קליניות המקומות שעמדו לרשותנו היו בתי חולים כלליים ופסיכיאטרים בלבד. לא הכרנו עבודה במסגרת הקהילתית. כמו כן, היו מעט מקומות שבהם טופלו ילדים ובמידה וכן היו, על פי רוב היו ילדים בגיל בית ספר עם שיתוק מוחין. האמצעים הטיפוליים העיקריים, שוודאי כבר הבנתם, היו עבודות יד במגוון רחב ביותר. כן! גם הילדים עם שיתוק מוחין בריפוי בעיסוק עסקו באריגה וקליעת סלים מקנים.

למעשה, ב-1976 כשחנכתי את הקורס הראשון בריפוי בעיסוק ילדים בבית הספר לריפוי בעיסוק בירושלים, לא ניתן היה להשען על ספרות הריפוי בעיסוק בתחום הילדים, כי לא היה כלל בנמצא. למעשה נשענתי על חומרים מתחום החינוך, פסיכולוגיה וגם ממקצועות הבריאות המקבילים לנו.

כאשר ברבות השנים נחשפנו לגישות הטיפול בתחום הילדים, שפותחו על ידי Rood, Ayres, Bobath ועוד, היינו נרגשים מהעובדה שרכשנו כלים לצפות

בדקדקנות בהתפתחות ילדים, כבר מגיל הינקות, ולהשתמש בטרמינולוגיה מקצועית אשר התייחסה למרכיבי תפקוד. נעשינו מומחים גדולים בהבנת המיומנויות המעכבות את הילדים שמגיעים אלינו לטיפול. מונחים כמו טונוס שרירים, אסימטריה, קואורדנציה עין יד, אינטגרציה ויזומטורית, נשיאת משקל, תפיסה מרחבית ועוד, נישאו בגאון בפי המרפאות בעיסוק במרכזים להתפתחות הילד, במרפאות ריפוי בעיסוק בקהילה, בפגיות ובטיפות חלב. והיו גם מושגים שהיו ייחודיים רק לנו כמו המערכת הווסטיבולרית, הגנתיות טקטילית, דימוי גוף, יזימה, אחיזה עפרון, תגובה מסתגלת ועוד! במקביל התפתחו והתגבשו תיאוריות חדשות ייחודיות לריפוי בעיסוק ישימות לכל תחום ותחום. תיאוריות אלו תורגמו לשיטות טיפול ולכלי אבחון סטנדרטיים חדשים. ובעיקר אמצנו את התפיסה שהמטופל במוקד ההתערבות הטיפולית. התחברנו למטרותיו ולרצונותיו של הלקוח תוך כדי הכנסת משפחתו לתוך רזי הטיפול שלנו. אחת ההשלכות המרכזיות לכך היו שהמושג עיסוק קיבל לגיטימציה לשלב בהתערבויות הטיפוליות שלנו מגוון עשיר ואין סופי של אמצעים. פיתחנו מיומנות בהתאמת סדים, בהתאמת דירות, בהתאמת כסאות גלגלים, ועוד.

בשנים אלו שהתמורות והשינויים אשר התחוללו היו כה רבים, דווקא שיטות הטיפול שהתייחסו למרכיבי התפקוד אפשרו לנו לרכוש ארגז כלים עשיר אשר התבטא ביכולת לערוך ניתוח פעילות מדוקדק וניתוח המיומנויות הנדרשות לביצוע פעילות. הטרמינולוגיה מעבר להיותה עשירה, היא אפשרה לפתח כלי אבחון בתחומים השונים כגון בתחום הסנסומוטורי, בתחום הקוגניטיבי ובתחום הרגשי כולל היכולת להיות ממוקדי מטרה בהתערבויות הטיפוליות.

בתקופה זו חל תהליך התמקצעות שהתבטא בהתפתחויות שונות המשולבות זו בזו, אציין רק כמה מהן: נפתחו מסגרות אקדמיות נוספות בארץ, שולבה הוראה מבוססת על ידע תיאורטי בריפוי בעיסוק בתחומים השונים, חלה עלייה חדה במספר המרפאים בעיסוק בארץ וברמת ההכשרה המקצועית שלהן, נוספו מסלולים לתארים מתקדמים וכתוצאה בניית ידע חדש ופריצה אדירה בתחום המחקר בריפוי בעיסוק. בתהליך איטי אבל בטוח, צצו ועלו ראיות מחקר לעשייה הטיפולית שלנו! פירות המחקרים התפרסמו בממות שונות בעולם ובכתבי עת מדעיים. פותחו תפקידים בעלי אופי מנהלי ומרפאות בעיסוק השתלבו במסגרות שבהן לא פעלו בעבר. קמה העמותה הישראלית לריפוי בעיסוק ויצא לאור כתב העת הישראלי לריפוי בעיסוק. פותח הקוד האתי, מסמך המגדיר את הסטנדרטים המחייבים את התפקוד המקצועי שלנו וחוקק חוק המגדיר את תחום פעילותו הייחודי של המקצוע. כל אלו ועוד הם שינויים אשר ניתן להתייחס אליהם בגאון כסמנטי ההתמקצעות (פרופסיונליזציה) של המקצוע שלנו.

בשנים האחרונות, הטמענו באג'נדה המקצועית שלנו, את הטרימינולוגיה של ארגון הבריאות העולמי הקשורה למוגבלות. החיבור לטרימינולוגיה זו דרשה מאיתנו לא רק להשתמש במושגים חדשים, אלא לשנות את התפיסה בבסיס הטיפול המסופק למטופלים שלנו, לשנות הדגשים, וגם להכניס בחשיבה הטיפולית שלנו שיקולים כלכליים. אם בעבר היינו דנים בכובד ראש בסוגיה הכרוכה בעיתוי סיום הטיפול, כיום המניע הכלכלי הוא גורם המניע את משך ותדירות החבילה הטיפולית.

כל אחת מהתמורות הללו דורשת הסתגלות לשינוי ומהווה פוטנציאל נפלא להתנגדות לשינוי. ואכן כל השינויים האלו לא תמיד התקבלו בברכה, אבל בעיקר הם היוו תהליכים דינמיים אשר אתגרו את ההתפתחות המקצועית שלנו, ויצרו מרחב לצמיחה, ולהגשמת הייעוד ומיצוי הפוטנציאל העשיר שלנו.

בתום חמישה עשורים יכולים אנו, המרפאים בעיסוק בישראל, להתגאות במרחק הרב שהמקצוע שלנו עבר מאז התחלותיו הצנועות.

ובכן מה צופן לנו העתיד?

ויליאם גיבסון טוען שהעתיד כבר כאן, הוא פשוט מפוזר באופן לא-אחיד!" היקום בו אנו חיים כיום מוצף ועטוף בטכנולוגיות. טכנולוגיות אלו נמצאות בכל דבר הנוגע לחיינו ונהפכות לחלק בלתי נפרד מאתנו. ברגע זה ממש עוסקים אנשי מדע, מתכנתים ויזמים בהינדוס עתידנו בכלים חדשים: ביוטכנולוגיה, ננוטכנולוגיה, ביולוגיה סינטטית, בינה מלאכותית ומציאות מדומה. לאחרונה, התמורות הטכנולוגיות מתרחשות במהירות מסחררת כך שמה שנחשב פעם ללא יותר מדמיון פרוץ, ממש מדע בדיוני, היום זו המציאות ממש. יותר מ-200 אלף ספרים ומיליוני עמודים נכתבו רק בעשור האחרון על "חדשנות (Innovation) ו"יצירתיות (Creativity). כמעט כל חברה וארגון בעולם עוסקים בשנים האחרונות בתהליך להטמעת חדשנות.

כתוצאה מכך, עלינו לקחת בחשבון כי מבנים חברתיים וכלכליים עתידיים לעבור תהפוכות. הדור הדיגיטלי, חלק מתופעה חברתית גלובלית ההולכת ומתעצמת, "מחובר למכשירי טלפון חכמים" שרק ילכו וישתכללו, והם יעצבו דרכי חשיבה ייחודיים, סוגי אינטראקציה שונים, עבודה וחברות שלא הכרנו עד כה. אנו צריכים לקחת בחשבון כי יתכן שגם הדרישות למגוון תפקודים, תהיינה שונות בתכלית ממה שהורגלנו אליהם היום!

אין לי ספק, כי הפוטנציאל הטמון במקצוענו מאפשר להשתלב בעידן בו הקדמה הינה מהירה ומשפיעה על כל החיים הסובבים אותנו. ברור הוא שכיום אנו צריכים

כתוצאה מהאתגרים הטכנולוגיים שהמאה ה-21 מציבה בפנינו להיות שותפים ביצירה, ובגילוי מסעות עשירים ופוריים, ליישום ידע חדשני, שיש בהם הזדמנויות לנו המרפאים בעיסוק לתת מענה ליחיד עם מוגבלות לצרכיו ולשאיפותיו, במטרה לאפשר לו להשתלב במארג החיים הרגיל עם איכות חיים במסגרת המשפחה, הקהילה והחברה. ההשלכות תהיינה משמעותיות ולעיתים אף כואבות. אין ספק שדרכי רכישת ההשכלה המקצועית שלנו תעבורנה מהפכה רצינית בשנים הבאות. שיטות הטיפול יעשו דמיוניות והאמצעים יהיו משולבים בטכנולוגיה מרובה הן למספקי השרות והן למקבלי הטיפול שלנו.

ואני שמחה לציין כי כבר בכנס זה אשר חרטנו על דגלו "חידושים ועדכונים בעשייה המקצועית של הריפוי בעיסוק" נשמע על שימוש בטכנולוגיות לנתינת שיקום מרחוק. במידה והצצתם בתוכנית הכנס, וודאי התרשמתם מלא מעט מושבים אשר יפגישו אתכם עם טכנולוגיות חדשות העומדות לרשותנו.

הטכנולוגיה מציבה אתגרים רבים, מאידך, אנחנו יודעים כי הקדמה גם מביאה עמה בצד הכלים והפיתוחים החדשים, צרכים מורכבים על פני כל רצף החיים, כמו שכיחות גבוהה יותר של פגים, שכיחות גבוהה יותר של ילדים עם צרכים מיוחדים כמו אוטיזם, נפגעי תאונות דרכים, ובצד השני של רצף החיים תוחלת חיים המביאה עמה מחלות זקנה הדורשות מענה מקיף ומעמיק.

לסיכום, ניתן לומר, כי עדיין הדרך ארוכה לפנינו ואין ספק שמעבר לטכנולוגיות החדשות המאפשרות ביצועים טובים וקלים יותר, עולות סוגיות לא פשוטות הדורשות את התייחסותנו כגון חמלה, נגישות תרבותית, שילוב והשתתפות נכונים של האדם עם הצרכים המיוחדים בקהילה, כל זאת עם הנאה ובעיקר מבלי לאבד תקווה. במסגרת ההרצאות בכנס זה ידונו גם בנושאים חשובים אלו.

תפילת הדרך הפרטית שלי לקראת העתיד, מונעת מתוך האמונה במקצוע שלנו! אנחנו מקצוע אשר יכול וצריך להיות בקדמת נותני השירותים לאותם אנשים עם צרכים מיוחדים. יתרה מכך, ברצוני לעודד כל אחד ואחד מאתנו לשאוב מדבריו של ראלף וולדו אמרסון "לא ללכת לאן שהשביל מוביל אותנו, אלא ללכת למקום שבו אין שביל ולהשאיר עקבות!"

אני מאחלת לכולנו, קהילת המרפאים בעיסוק, בהתייחס לעתיד הצופן בתוכו חדשנות ויצירתיות לשאוב מהעבר - להבין יותר את ההווה ולעורר תקווה ולפעול לקראת העתיד!